

ELS USOS LINGÜÍSTICS EN L'EDUCACIÓ PRIMÀRIA A CATALUNYA: SITUACIÓ, TENDÈNCIES I PERSPECTIVES

F. Xavier Vila i Moreno (*Centre Universitari de Sociolingüística i Comunicació de la Universitat de Barcelona / Parc Científic de Barcelona*) i Mireia Galindo (*Xarxa CRUSCAT, de l'Institut d'Estudis Catalans*)

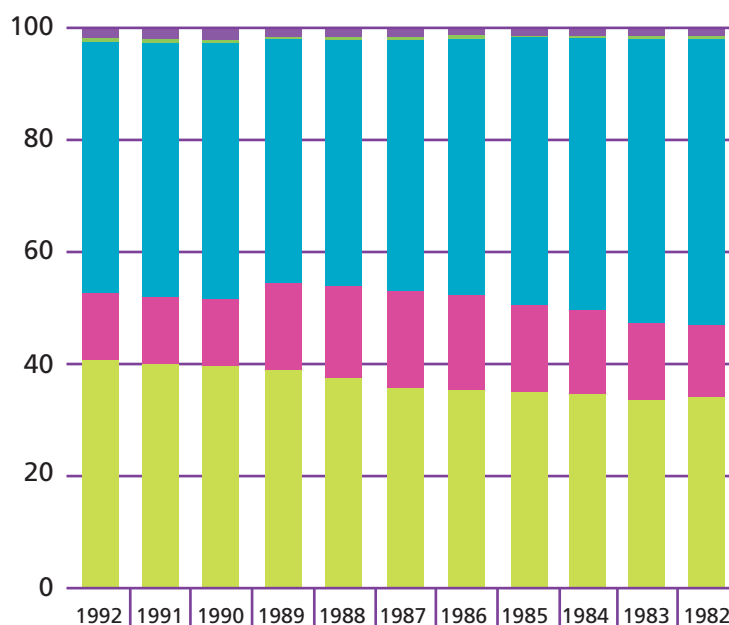
Aquest article analitza els comportaments lingüístics dels escolars de Catalunya. Per començar, hom presenta la composició demolingüística actual de les noves generacions d'escolars catalans. A continuació s'analitzen els usos lingüístics en el marc de l'educació primària a Catalunya, tot partint d'una distinció entre dos tipus de comunicacions: les *comunicacions institucionalitzades*, en què els interlocutors s'expressen com a membres o representants d'alguna institució, i les *comunicacions individualitzades*, en què els interlocutors s'expressen a títol individual i personal.¹ Finalment, s'aborda l'impacte de les noves immigracions en els usos lingüístics en l'ensenyament primari.

L'article analitza els comportaments lingüístics dels escolars de Catalunya. Té en compte tant les seves comunicacions en l'àmbit acadèmic com les personals i individuals.

EL CONTEXT DE SOCIALITZACIÓ DE LES ACTUALS GENERACIONS D'ESCOLARS A CATALUNYA: EL MARC DEMOLINGÜÍSTIC

A hores d'ara, la composició demolingüística de la població escolar catalana és poc coneguda. Fins allà on sabem, tot fa pensar que després d'una davallada important durant els setanta, el percentatge d'infants de llengua inicial catalana va anar augmentant lentament des de 1982 fins com a mínim l'any 1992 (vegeu el gràfic núm.1).

Gràfic 1 ■ Població escolar de Catalunya en el curs 1995-1996.
Llengua familiar per anys de naixement.
Percentatges

Altres llengües	1,4	1,5	1,4	1,2	1,2	1,2	1,0	1,1	1,0	1,1	0,9
Català i altres llengües	0,8	0,8	0,6	0,5	0,5	0,5	0,6	0,5	0,5	0,5	0,4
Castellà	45,0	46,5	46,6	45,0	45,0	45,2	46,0	47,9	48,8	50,7	51,7
Català i castellà	12,0	11,7	12,1	15,5	16,1	17,5	17,1	15,7	15,1	13,7	12,8
Català	40,8	39,5	39,3	37,7	37,2	35,6	35,3	34,9	34,6	34,0	34,2

Font: Torres (2003, p. 64), a partir de les dades provinents del cens lingüístic escolar del Departament d'Educació de la Generalitat de Catalunya.

De fet, l'increment moderat del català com a llengua inicial segueix les pautes de transmissió intergeneracional identificades en diversos estudis recents (Torres, 2003; 2005; Galindo i Rosselló, 2004): sembla que (a) pràcticament tots els progenitors de llengua inicial catalana transmeten aquesta llengua, (b) un bon nombre de castellanoparlants inicials opta per transmetre el català als seus fills, sobretot en parelles lingüísticament

Fins al 1992,
el català va créixer
de manera lenta però
sostinguda com a primera
llengua dels infants nascuts
a Catalunya.

mixtes (català/castellà), i (c) el diferencial de natalitat entre catalanoparlants i castellanoparlants d'anys enrere sembla que ha desaparegut.

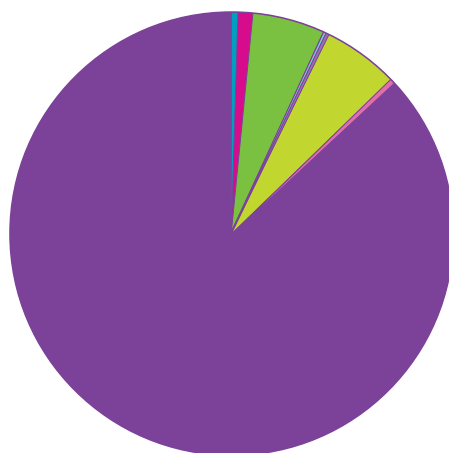
Atès que a mitjan anys noranta els censos lingüístics escolars van deixar de recollir la llengua inicial de l'alumnat, no es pot afirmar amb seguretat si l'evolució moderadament positiva del català com a llengua inicial s'ha anat mantenint, s'ha accelerat o s'ha modificat en els darrers anys. El que sí que es pot afirmar és que, al llarg dels darrers cinc anys, el nombre d'infants d'origen forà ha augmentat de manera sostinguda i en dos sentits. D'una banda, s'ha incrementat el nombre de nats fora de Catalunya, sobretot de fora de les fronteres estatals (fins a situar-se, en el curs 2004-2005, en el 10,93% de l'alumnat de primària).² D'altra banda, ha augmentat el nombre d'infants nascuts a Catalunya amb progenitors de fora (segons l'Idescat, més del 21% dels naixements registrats a Catalunya l'any 2004 eren fills de parelles formades per una o dues persones estrangeres).³

Tot i que actualment les dades demolingüístiques sobre la població escolar estrangera són escasses, se sap que poc més de la meitat dels nouvinguts prové d'Amèrica Central i del Sud, els quals, si tenen el castellà per llengua inicial única o compartida, segurament tenen una competència notable en aquesta llengua (Freixa, 2003). Pel que fa a la resta, la majoria són al·loglots, és a dir, de llengua inicial altra que català i castellà, entre les quals destaquen les llengües del Magrib (gràfic núm. 2).

Ras i curt: fins al 1992, el català va créixer de manera lenta però sostinguda com a primera llengua dels infants nascuts a Catalunya. Aquesta tendència hauria fet que durant els anys noranta el català hagués arribat a superar el castellà com a llengua inicial dels escolars catalans; tanmateix, no es disposa de dades per poder afirmar que això hagi esdevingut així. El que sí que se sap és que, durant els darrers anys, l'escola catalana ha incorporat un nombre creixent d'infants d'origen forà, la meitat dels quals són hispanòfons, i l'altra meitat al·loglots.

Així, doncs, les dades disponibles permeten organitzar la població escolar actual de Catalunya en quatre grans col·lectius segons la llengua inicial: (1) dos grans grups, catalanoparlants inicials i castellanoparlants inicials (al qual se sumen els hispanòfons llatinoamericans), cadascun dels quals se situaria entre el 40 i el 45% del total; un grup de bilingües inicials, entre el 10 i el 15%; i un reduït grup d'al·loglots inicials que se situaria al voltant del 4-5%.⁴

Gràfic 2 ■ Desglossament per zones d'origen de l'alumnat estranger d'educació primària a Catalunya. Curs 2004-2005. Xifres absolutes i percentatges sobre el total de l'alumnat

■ Alumnat no estranger; 328.022; 89,07%	■ Magrib; 11.121; 3,02%
■ Amèrica Central i del Sud; 18.721; 5,08%	■ Resta d'Europa; 3.495; 0,95%
■ Amèrica del Nord; 174; 0,05%	■ Resta d'Àfrica; 1.748; 0,47%
■ Àsia i Oceania; 2.528; 0,69%	■ Unió Europea; 2.458; 0,67%

Font: elaboració pròpia a partir de www.gencat.net/educaciouniversitats

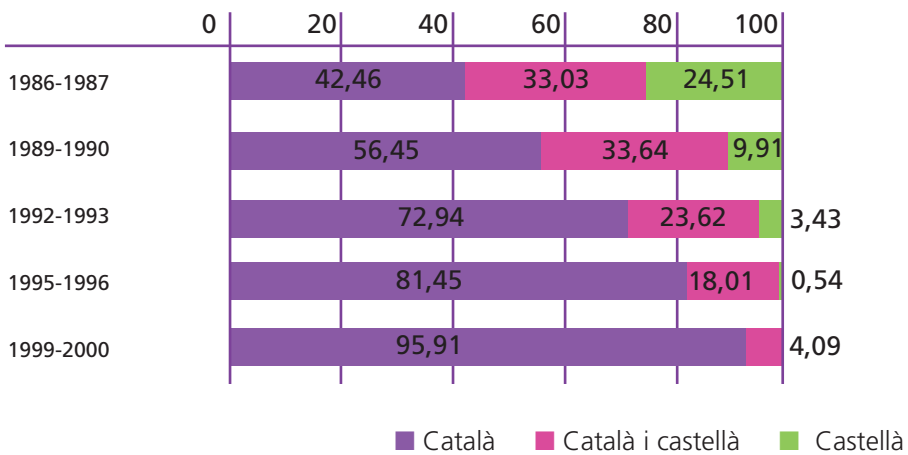
L'ÚS INSTITUCIONALITZAT DEL CATALÀ EN L'ESCOLA PRIMÀRIA

Tot i que es disposa de poques dades,⁵ sembla que, actualment, el català és la llengua vehicular majoritària de l'ensenyament primari a Catalunya (gràfic núm. 3). D'acord amb les dades del darrer cens lingüístic realitzat per l'aleshores Departament d'Ensenyament (curs 1999-2000), el 96% de l'alumnat assisteix a escoles en què la docència es fa pràcticament tota en català (també inclou centres en què s'imparteix una assignatura en cas-

Tot i que es disposa de poques dades, sembla que el català és la llengua vehicular majoritària de l'ensenyament primari a Catalunya.

tellà, a més de les assignatures de llengua i literatura castellanes). L'ensenyament bilingüe acull poc més del 4% de l'alumnat, i l'ensenyament exclusivament en castellà —i també en llengües estrangeres— té una presència marginal.

Gràfic 3 ■ Evolució de l'alumnat d'ensenyament primari a Catalunya segons la llengua d'escolarització. 1986-2000. Percentatges

Font: censos lingüístics escolars del Departament d'Educació i Universitats.

A la pràctica, però, sembla que l'ús del castellà per part dels docents era superior del que mostren les dades anteriors. Partint de les dades declarades obtingudes en una mostra de 132 escoles entre els anys 1998-2000, Vial i Canal (2002) identifiquen un 10% d'escoles on «el professorat parla als alumnes una mica més en català que en castellà». La situació en contextos no docents era pràcticament la mateixa, ja que en 9,4% dels centres l'alumnat declarava que el professorat els parlava «tant en català com en castellà». A aquest percentatge encara cal afegir-hi 21,3% d'escoles en què es deia que el professorat parlava «més en català que en castellà» (Vial i Canal, 2002, p. 23).

El percentatge d'aules d'educació primària que no funciona en català sembla que és superior al que suggerien les dades oficials de cinc o sis anys enrere.

Les dades apuntades són totes declarades. Si girem els ulls cap a dades observades, la situació és lleugerament diferent. Així, en l'estudi desenvolupat sobre una mostra d'enregistraments en 52 escoles de tot Catalunya entre 1996-1998 (Vila i Vial, 2000, aprofundit posteriorment a Galindo, 2006),⁶ es detectava que, en situacions informals, un 23% dels torns de parla que els mestres adreçaven als infants havien estat pronunciats en castellà i un 77% en català.⁷

Si, en comptes de la llengua emprada pels mestres, s'analitza la que usa l'alumnat per adreçar-s'hi, la situació es modifica sensiblement. Vial i Canal (2002) identificaven un percentatge important de centres en què l'alumnat s'adreçava al professorat «tant en castellà com en català» en situació docent (10,4%) i «més en castellà que en català» en situació no docent (30,7%). En el corpus Vila, Vial i Galindo, la majoria dels torns de parla que els infants adreçaven als mestres en els contextos no docents eren en llengua catalana (60,6%), però el castellà assolía una presència també destacada (gairebé el 40%).

La darrera dada disponible sobre els usos lingüístics a les aules la proporcionava el Departament d'Educació l'abril del 2005: segons la Inspecció d'Educació, entre un 10% i un 20% de les classes als centres de primària (tant públics com privats) es feien en castellà.

En definitiva, el percentatge d'aules d'educació primària que no funciona en català sembla que és ara com ara superior al que suggerien les dades oficials cinc o sis anys enre-re. Ara bé, no es pot discernir amb precisió si aquestes xifres corresponen a un increment real de la docència en castellà o més aviat a l'aflorament de pràctiques més o menys bilingües anteriorment no declarades.

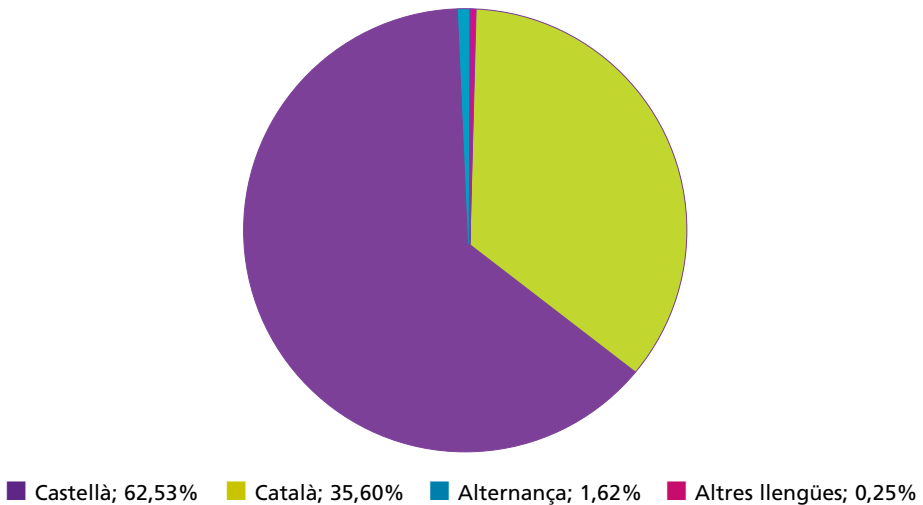
LES COMUNICACIONS INDIVIDUALITZADES DE L'ALUMNAT

La preeminència del català en els usos institucionalitzats de l'educació primària no es reproduïx en les comunicacions més individualitzades de l'alumnat. En termes generals, el català només assoleix una posició secundària, per darrere del castellà, en les converses entre iguals.

En les converses entre iguals dels escolars, el català assoleix una posició secundària, per darrere del castellà.

D'acord amb els resultats de l'únic estudi basat en enregistraments d'una mostra àmplia d'escoles de Catalunya (corpus Vila, Vial i Galindo),⁸ les pràctiques lingüístiques dels escolars en el context de l'hora del pati estaven polaritzades entre el castellà i el català, però en proporcions desiguals: l'ús del primer quasi doblava el del segon. Els torns que incloïen alguna alternança de codis⁹ entre aquestes dues llengües constituïen una proporció molt baixa (entre 1% i 2%) dels torns de paraula enregistrats. Les llengües diferents d'aquestes dues assolien una presència insignificant.

Gràfic 4 ■ Llengua dels torns de paraula enregistrats en contextos informals en 52 escoles de Catalunya. Percentatges

Font: corpus Vila, Vial i Galindo.

Aquests resultats evidencien, d'una banda, que el català no és la llengua predominant als patis de les escoles, i, de l'altra, que el català continua ocupant, en aquests patis, un espai molt significatiu. Un espai, però, que es distribueix de manera irregular arreu de Catalunya i que segueix unes pautes molt relacionades amb la demolingüística.

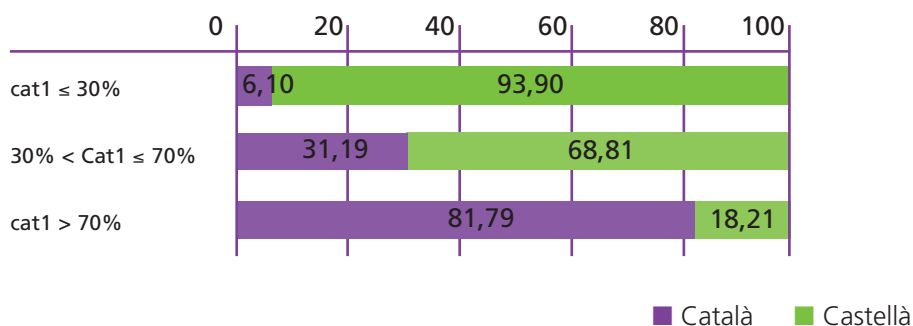
El castellà és la llengua predominant als patis de les escoles. El català hi ocupa, però, un espai significatiu: es parla als patis on hi ha infants de llengua familiar catalana.

La composició demolingüística del centre

En termes generals, el català es parla als patis en què hi ha infants de llengua familiar catalana: l'ús del català en els centres amb menys d'un 30% d'alumnat catalanoparlant és molt inferior (6%) al percentatge d'ús de català en els centres en què l'alumnat catalanoparlant familiar està entre 30% i 70% (31% de català). I aquest percentatge és considerablement inferior al que es registra en els centres amb més d'un 70% de catalanoparlants, on s'emeten en català el 82% de les produccions lingüístiques (gràfic núm. 5).

L'ús del castellà sol ser superior a la seva demografia, mentre que l'ús del català és inferior al seu nombre de parlants familiars. Els catalanoparlants i els castellanoparlants no mostren la mateixa tendència a emprar les respectives segones llengües.

Gràfic 5 ■ Torns de paraula en català i castellà segons el percentatge d'alumnat catalanoparlant del centre. Percentatges

Font: corpus Vila, Vial i Galindo.

El català no sols és *present* als patis de les escoles catalanes, sinó que fins i tot arriba a ser *dominant* en un bon nombre de centres. Ara bé, la posició del català en contextos que l'afavoreixen és inferior a la del castellà en contextos que afavoreixen aquesta altra llengua: si, en els centres amb menys del 30% d'alumnat catalanoparlant, gairebé el

94% dels torns de parla són en castellà, en els centres amb més del 70% d'alumnat catalanoparlant només un 82% dels torns que es produeixen són en català. A les escoles intermèdies, l'ús del castellà supera el del català en una proporció de 69% a 31%.

En altres paraules, l'ús del castellà sol ser superior a la seva demografia, mentre que l'ús del català és inferior al seu nombre de parlants familiars.

La llengua familiar dels interlocutors

Al paper desigual que la demografia té en els usos de català i castellà, cal afegir un altre factor que afavoreix la presència del castellà: els catalanoparlants i els castellanoparlants no mostren la mateixa tendència a emprar les respectives segones llengües. Els primers es passen al castellà molt més que no pas els segons ho fan al català.

Això és el que pot observar-se en el gràfic núm. 6, provinent del corpus Vila, Vial i Galindo. Tant catalanoparlants (CT) com castellanoparlants (CS) tendeixen a utilitzar més la llengua apresada a la llar que l'altra amb què estan en contacte, però en proporcions desiguals: 4 de cada 5 torns que emeten els castellanoparlants són en la seva llengua familiar, mentre que els catalanoparlants només pronuncien en català 3 de cada 5 torns. El comportament dels bilingües familiars (BI) es troba a mig camí del dels altres dos grups lingüístics, tot i que s'acosta més al dels castellanoparlants: emeten més torns en castellà (3 de cada 5) que en català.

Gràfic 6 ■ Torns de paraula en català i castellà segons la llengua familiar del parlant. Percentatges

Font: corpus Vila, Vial i Galindo

Aquestes consideracions de tipus quantitatiu han de complementar-se amb consideracions de tipus qualitatiu. Hom ha assenyalat sovint que, en el domini de llengua catalana, és general l'aplicació de la *norma d'adaptació o de convergència al castellà, o de subordinació* del català. D'acord amb aquesta norma social,¹⁰ els catalanoparlants es decanten pel català o pel castellà en funció de la llengua familiar dels altres participants en la conversa, de manera que usen el català amb catalanoparlants i el castellà amb no catalanoparlants. En canvi, d'acord amb aquesta norma social, els castellanoparlants se serveixen sempre del castellà independentment del grup lingüístic de pertinença dels interlocutors. Doncs bé, fins a quin punt, en contextos informals, els escolars catalans segueixen aquesta norma?

Segons les dades recollides en el corpus Vila, Vial i Galindo, en les converses entre membres del mateix grup lingüístic familiar, els infants se serveixen principalment de la seva llengua inicial (gràfic núm. 7): el 98% dels torns de parla intercanviats entre castellanoparlants i el 92% dels torns entre catalanoparlants es produeixen en castellà i català, respectivament. Els bilingües segueixen les dinàmiques ja apuntades: el seu comportament s'acosta al dels castellanoparlants (55% de castellà *versus* 45% de català).

En les interaccions intergrupals, els castellanoparlants se serveixen de la seva segona llengua, el català, en el 24% dels torns que adrecen als bilingües familiars, i en 31% de les comunicacions amb catalanoparlants. L'ús que fan els catalanoparlants del castellà és superior: és la llengua del 25% de les interaccions amb bilingües i representa el 69% dels torns adreçats a castellanoparlants. Finalment, els bilingües s'adapten a la llengua de l'interlocutor: parlen en català als catalanoparlants i en castellà als castellanoparlants en el 80% dels casos.

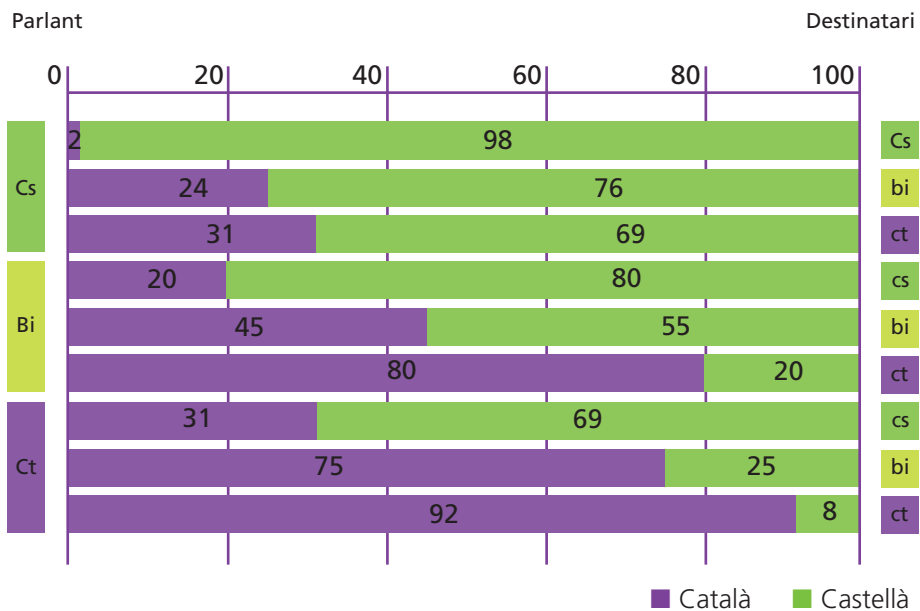
En altres mots: si bé hi ha un ús d'ambdues llengües per part de tots tres grups lingüístics, la tendència principal és la de convergir cap al castellà per part de catalanoparlants i de bilingües familiars. No hi ha, per tant, un compliment categòric de la norma de convergència al castellà, però, en termes generals, els captiments dels informants s'hi acosten considerablement.

Tot i que els tres grups lingüístics (catalanoparlants, castellanoparlants i bilingües) usen el català i el castellà en les seves comunicacions personals, la tendència principal és la de convergir cap al castellà.

Resulta interessant de constatar que les tries lingüístiques no es produeixen de la mateixa manera arreu del territori. Si s'analiza la distribució dels torns de parla en català i en castellà segons la composició demolingüística del centre (percentatge de catalanoparlants inicials), els resultats són ben diferents. En les escoles

amb menys del 30% d'alumnat catalanoparlant, la subordinació del català és tan forta que, fins i tot, el castellà s'imposa en les converses entre catalanoparlants. Els canvis comencen a entreveure's en els centres amb un percentatge similar de catalanoparlants i castellanoparlants, on es detecten uns comportaments propers als que marca la norma de convergència al castellà. Finalment, la situació varia substancialment en les escoles en què l'alumnat catalanoparlant supera el 70%, on el català predomina en gairebé totes les interaccions. Tanmateix, i a diferència d'allò que s'observava en els centres amb menys catalanoparlants, aquí el català no penetra significativament en les interaccions entre castellanoparlants.

Gràfic 7 ■ Llengua dels torns de parla que s'intercanvien castellanoparlants, bilingües familiars i catalanoparlants

Font: corpus Vila, Vial i Galindo.

En resum, el català és present en un bon nombre de patis d'escoles catalanes, però perquè l'ús del català superi el del castellà cal que el català tingui un paper rellevant en l'entorn. Altrament, la presència de castellà, per poc important que sigui, fa augmen-

El català és present en un bon nombre de patis d'escoles catalanes, però perquè l'ús del català superi el del castellà cal que el català tingui un paper rellevant en l'entorn.

tar espectacularment els usos en aquesta llengua. D'altra banda, els castellanoparlants romanen molt més instal·lats en l'ús de la seva llengua familiar que no pas els catalanoparlants: perquè els primers es passin al català cal que totes les condicions externes siguin favorables a l'ús d'aquesta llengua; en canvi, els catalanoparlants abandonen la llengua de la llar amb més facilitat. Els bilingües mostren un comportament més acostat al dels castellanoparlants.

El paper de l'escola en la promoció de l'ús del català

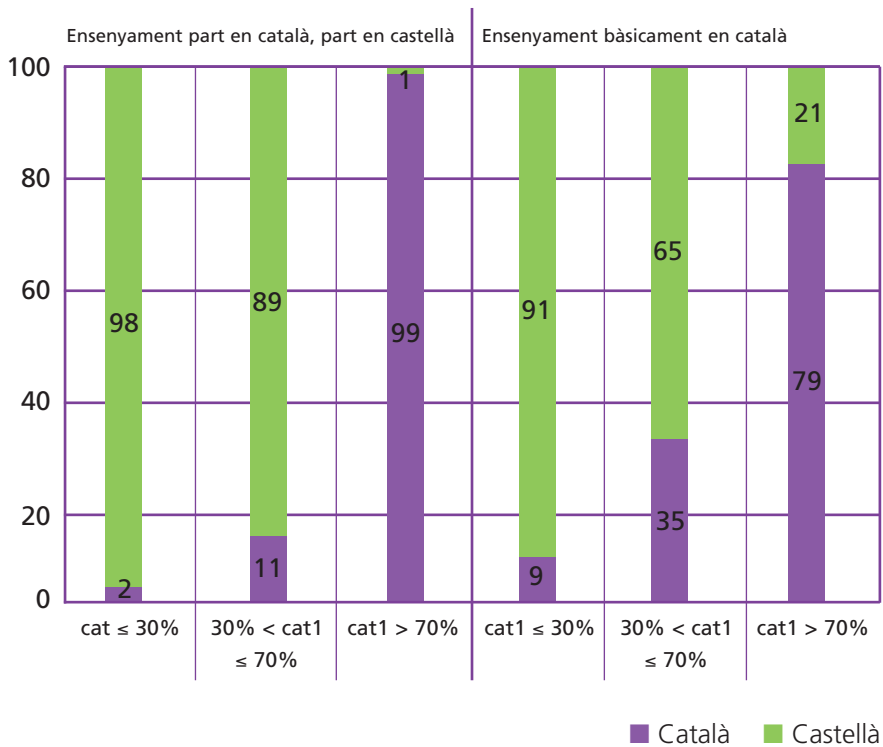
L'estudi de Vila, Vial i Galindo també permet veure fins a quin punt l'escola és un espai de promoció de l'ús del català. A primera vista, i d'acord amb les dades d'aquesta recerca, sembla que els usos informals de català serien superiors en els centres que impartien pràcticament tota la docència en català que no pas en els centres que se servien parcialment del català, parcialment del castellà. Ara bé, cal tenir en compte que la majoria dels centres que declaren impartir part de la docència en castellà s'ubiquen en zones lingüísticament molt descatalanitzades i compten amb alumnat predominantment castellanoparlant. És per això que cal matisar aquestes dades mitjançant el percentatge d'alumnat catalanoparlant del centre, encreuament que permet extreure conclusions força més interessants (gràfic núm. 8).

L'ús del català com a llengua vehicular a l'escola incideix en el manteniment de la llengua en contextos de forta minorització i contribueix perquè els castellanoparlants l'emprin activament en contextos mixtos.

En primer lloc, la docència en ambdues llengües en zones d'escassa presència de catalanoparlants ($\text{cat}1 \leq 30\%$) implica la pràctica desaparició del català com a llengua de comunicació entre iguals. És a dir, si el català no té un paper destacat en l'entorn escolar, aquesta llengua desapareix dels contextos informals. En segon lloc, en els entorns més catalanitzats ($\text{cat}1 > 70\%$), l'ús de totes dues llengües com a vehiculars de l'ensenyament no es tradueix en més ús del castellà. En tercer lloc, és en les situacions demolingüísticament barrejades ($30\% < \text{cat}1 \leq 70\%$) on les opcions de llengua vehicular semblen tenir alguna incidència: de fet, és aquí on els usos de català augmenten en les escoles que se serveixen principalment d'aquesta llengua en la docència.

En altres mots, l'ús del català com a llengua vehicular de l'escola no modifica substancialment els comportaments dels escolars, però sembla que incideix en el manteniment de cert ús del català en contextos de forta minorització i en la incorporació de castellanoparlants a l'ús actiu del català en els contextos mixtos.

Gràfic 8 ■ Torns de paraula en català i castellà segons la llengua en què s'imparteix la docència a l'escola i el percentatge d'alumnat catalanoparlant del centre. Percentatges

Font: corpus Vila, Vial i Galindo.

ELS REPTES DE LES NOVES IMMIGRACIONS

Al llarg dels darrers cinc anys, la presència d'infants estrangers en les aules catalanes s'ha incrementat de manera significativa, fins al punt que aquest col·lectiu ja representava el 10% del total de la població escolar de primària en el curs 2004-2005. Ara com ara, hom disposa de poques dades fiables i generalitzables pel que fa al comportament lingüístic de l'alumnat nouvingut a Catalunya, per diverses raons: en primer lloc, els nous fluxos immigratoris són relativament recents, i això fa que encara no hi hagi prou recerca acumulada; en segon lloc, les principals eines demoscòpiques no reflecteixen adequadament els capteniments lingüístics dels nous immigrants, i, a més, els pocs treballs de recerca (socio)lingüística disponibles adopten perspectives poc demolingüístiques, la qual cosa n'impedeix una adequada projecció.

Els processos d'integració lingüística de les noves immigracions varien en funció de diversos factors, un dels quals és la seva llengua inicial.

A tot això s'hi han d'afegir dos altres factors que compliquen encara més l'anàlisi dels comportaments lingüístics d'aquest col·lectiu: d'una banda, la seva distribució irregular en el territori, i, de l'altra, la seva gran heterogeneïtat. Pel que fa a la irregularitat del seu assentament territorial, només cal comparar les dades que publica el Departament d'Educació i Universitats sobre la distribució de les noves immigracions per comarques: durant el curs 2004-2005, per exemple, el 19,9% de l'alumnat de primària de l'Alt Empordà era estranger, mentre que aquest col·lectiu només representava el 5,5% de la població escolar del Ripollès.

Quant a l'heterogeneïtat dels escolars procedents de les noves immigracions, totes les fonts coincideixen a assenyalar que els processos d'integració lingüística són sensiblement diferents d'acord amb l'edat dels individus implicats; la concentració de les poblacions nouvingudes; el seu origen i llengua inicial; el seu projecte migratori (retorn ràpid, mobilitat o instal·lació definitiva a Catalunya); les seves ideologies lingüístiques; la seva integració/segregació respecte de les xarxes socials d'autòctons; l'àrea de residència; l'ocupació dels seus pares i mares; i la seva *visibilitat etnocultural*, entre altres factors.

Malgrat que no es disposa ni de gaires dades locals ni de dades globals i que hi ha una acusada heterogeneïtat interna, amb totes les precaucions possibles, sembla que es poden plantejar algunes línies generals dels usos lingüístics de les noves immigracions: en ter-

mes generals, molts infants estrangers situen el català en una posició secundària, fortament vinculada a la institució escolar. Això fa que bona part dels nouvinguts incorporin el català al seu repertori lingüístic i l'usin en certs contextos, sobretot vinculats amb el marc institucional escolar, però que en molts casos el català no arribi a esdevenir la llengua de comunicació informal majoritària amb els companys autòctons (Unamuno, 2005).

En termes generals, les noves immigracions situen el català en una posició secundària, fortament vinculada a la institució escolar.

Per comprendre aquesta situació, sembla especialment important tenir en compte el factor de la visibilitat etnocultural de bona part dels nouvinguts. Aquesta visibilitat sovint es conjuga amb les normes de tria lingüística vigents a Catalunya de manera perjudicial per al català. La subordinació històrica del català ha desembocat en una situació d'*interposició* (Aracil, 1983) per la qual el castellà s'ha convertit en la llengua franca de la gran majoria de catalanoparlants amb els estrangers. Aquesta interposició s'aplica de manera intensiva a les minories visibles, que són acollides en castellà independentment de si aquesta és la seva llengua. I bona part de la població infantil reproduceix els comportaments d'interposició, que identifica en els adults, amb els companys nouvinguts.

En segon lloc, cal tenir present la diferència entre el col·lectiu d'hispanoamericans i el d'al·loglots. En termes generals, sembla que l'alumnat hispanòfon reproduceix el comportament dels seus iguals de primera llengua castellana, que s'instal·len preferentment en l'ús del castellà i només es passen al català amb iguals en contextos demolingüístics particulars. A diferència dels infants hispanoamericans, els al·loglots passen necessàriament per un procés d'aprenentatge tant del català com del castellà. En alguns contextos, els infants al·loglots adopten el català com a llengua de comunicació habitual (és, per exemple, el cas dels magribins de Vic estudiats per Areny, 2001). De fet, tant al Segrià com a Osona, hom ha detectat que les actituds de l'alumnat immigrant mostren divergències significatives: les actituds dels al·loglots són més positives envers el català (i millors que envers el castellà), mentre que les actituds dels hispanoamericans són més positives envers la seva pròpia llengua inicial que no pas envers el català (Janés, Huguet

A diferència dels infants hispanoamericans, els que tenen una llengua inicial diferent del castellà i del català passen per un procés d'aprenentatge tant del català com del castellà i en alguns contextos adopten el català com a llengua de comunicació habitual.

i Chireac, 2006). Ara bé, cal no extrapolar amb massa rapidesa, ja que a bona part del país, sobretot en les àrees amb més predomini d'alumnat de llengua no catalana, una majoria dels infants al·loglots acaba adoptant el castellà com a llengua d'interrelació, fins i tot amb catalanoparlants.

En la mesura que hom preveu que l'alumnat nouvingut continuarà creixent en un futur immediat, la qüestió del comportament lingüístic d'aquest col·lectiu resulta crucial per no perdre els guanys que, en els darrers anys, ha experimentat el català entre la població nascuda a Catalunya.

CONCLUSIONS

El català és la llengua vehicular de la majoria de centres d'educació primària de Catalunya. Tanmateix, hi ha un percentatge petit, però significatiu, de centres que usen el català i el castellà com a llengües vehiculars de la docència, i un percentatge encara més significatiu d'infants que no ha arribat a incorporar l'hàbit d'adreçar-se en català als mestres. Les veus que alerten d'un retrocés progressiu del català com a llengua d'escolarització primària acostumen a atribuir-lo a la incorporació d'alumnat nouvingut, sobretot hispanoamericà; és probable, però, que part d'aquest retrocés sigui més aviat originat per l'aflorament de pràctiques lingüístiques anteriorment no declarades.

En els usos individualitzats, als patis de les escoles el català hi és viu, però minoritari en relació amb el castellà. Aquesta situació es pot explicar per un factor demogràfic

(un percentatge important dels escolars és de primera llengua castellana) i per un factor sociolingüístic (les noves generacions reproduïen les pautes de tria lingüística imperants a Catalunya: així, l'alumnat catalanoparlant tendeix a parlar en castellà molt més que no pas els infants castellanoparlants en català).

Les noves generacions reproduïen les pautes de tria lingüística imperants a Catalunya: l'alumnat catalanoparlant tendeix a parlar en castellà molt més que no pas els infants castellanoparlants en català.

Malgrat que es disposa de poques dades sobre la incorporació dels al·loglots a l'ús actiu del català, sembla que per a la majoria d'aquest col·lectiu el català ocupa una posició secundària, lligada a contextos escolars i institucionalitzats.

Tanmateix, diversos factors com ara l'edat d'arribada, la residència en àrees amb fort ús ambiental del català, o la intensitat d'interacció amb autòctons catalanoparlants, fan que un cert percentatge d'infants al·loglots s'incorpori a l'ús habitual del català, i fins i tot en faci la seva llengua d'instal·lació preferent.

Notes

¹ Per a la definició d'aquests termes, vegeu Corbeil (1980), Bastardas (2003), Comissió de l'ús interpersonal del GCS (2003), Vila (2003) i Vila i Galindo (2006).

² Xifra obtinguda a partir de les dades que proporciona <http://www.gencat.net/educacioiuniversitats>

³ <http://www.avui.cat/avui/diari/docs/index4.htm>

⁴ Les darreres xifres conegudes (veg. nota 3) insinuen un augment del pes dels al·loglots sobre el total, de manera que tal vegada podrien situar-se vora el 6%.

⁵ Els estudis sobre els usos lingüístics en l'educació primària, sobretot pel que fa als usos individualitzats, són escassos. Es disposa de tres fonts d'informació de perspectiva macrosociolingüística: (1) els censos lingüístics escolars ja esmentats, elaborats pel Departament d'Educació i Universitats, (2) el corpus Vila, Vial i Galindo (Vila i Vial, 2000; Galindo, 2006), i (3) l'enquesta de Vial i Canal (2002). També es disposa d'un cert nombre d'estudis de cas, centrats en un nombre reduït de centres i analitzats generalment mitjançant metodologies etnogràfiques: Bastardas (1986), Mena, Serra i Vila (1994), Vila (1996), Gamisans *et al.* (1996), Unamuno (1997), Prat (1997), Jiménez (1997), Costa (1999), de Rosselló (2001), Areny (2001), Areny i Portell (2004), Cobos i Feu (2004), Casas (2004) i Unamuno (2005).

⁶ A partir d'aquí ens hi referim com a corpus Vila, Vial i Galindo.

⁷ Cal recordar que, en aquesta recerca, la mostra d'interaccions entre docents i discents era comparativament reduïda, ja que l'objectiu del treball eren les relacions entre alumnes.

⁸ Basat en una mostra d'alumnat de sisè de primària d'escoles de tot Catalunya.

⁹ S'inclou sota aquest rètol tota inserció d'elements d'una L2 plenament activada; no s'hi inclouen els manlleus establerts (= amb certa difusió) en la llengua receptora, els fenòmens de convergència sintàctica ni les interferències foneticofonològiques.

¹⁰ En sociolingüística –i en sociologia– s'empra el concepte de norma social per tal d'explicar els comportaments rutinitzats, que no demanen reflexió, sinó que s'apliquen de manera força automàtica en el si d'una comunitat donada. Les normes de comportament són apreses de manera inconscient, sovint no són ni percebudes pels qui les apliquen, però es reproduïxen una vegada i una altra. Òbviament, les normes socials coneixen excepcions, i poden ser vulnerades, conscientment o inconscientment, però és la seva recurrència inconscient el que els dona caràcter normatiu.

Referències bibliogràfiques

- ARACIL, Ll. V. (1983). «Sobre la situació minoritària». A: Aracil, Lluís Vicent. *Dir la realitat*. Barcelona: Edicions Països Catalans, p. 171-206.
- ARENY I CIRILO, M.D. (2001). *La institució escolar davant el fet multicultural. El clima escolar pot afavorir l'aprenentatge de la convivència?* Memòria de llicència d'estudis (2000-2001), Departament d'Ensenyament. <http://www.xtec.es/sgfp/licencies/200001/resums/mareny.html>
- BASTARDAS I BOADA, A. (1986). *Llengua i immigració. La segona generació immigrant a la Catalunya no-metropolitana*. Barcelona: Edicions de la Magrana.
- (2003). «Comunicacions institucionalitzades i comunicacions individualitzades: la complexitat de l'ús social de la llengua». *Treballs de Sociolingüística Catalana*, núm.17, p. 315-322.
- CASAS I VILALTA, M.-P. (2004). *Parlar la llengua*. Memòria de llicència d'estudis (2003-2004), Departament d'Ensenyament.
- COBOS, M.; FEU, M. T. (2004). «Viure i aprendre en un altre país: l'experiència educativa del CEIP La Monjoia de Sant Bartomeu del Grau (Osona)». A: Vallverdú (ed.), p. 129-135.
- COMISSIÓ DE L'ÚS INTERPERSONAL DEL GCS (2003). «Conclusions de les Jornades». *Treballs de Sociolingüística Catalana*, núm. 17, p. 295-307.
- CORBEIL, J. C. (1980). *L'aménagement linguistique au Québec*. Mont-real: Guérin.
- COSTA I WOITH, N. (1999). «Diari d'un parell de setmanes d'observació dels usos lingüístics a la classe de sisè d'una escola pública de Barcelona». Barcelona: CUSC. Treball de curs de l'assignatura sociolingüística catalana. Professor: Emili Boix.
- FREIXA BLANXART, M. (coord.) (2003). *Estudi sobre el grau d'integració dels immigrants en la província de Barcelona. Primera part*. Òrgan Tècnic d'Immigració, Departament de Benestar Social, Generalitat de Catalunya. http://cv.uoc.es/DBS/a/materials/portada/ambits/im/pdf/estudi_bcn1.pdf
- GALINDO SOLÉ, M. (2006). *Les llengües a l'hora dels infants de primària a Catalunya*. Universitat de Barcelona. Tesi doctoral.
- GALINDO SOLÉ, M.; DE ROSSELLÓ PERALTA, C. (2004). «Potser no anem tan malament. Les dades d'ús lingüístic familiar de l'enquesta de la Regió Metropolitana de Barcelona». *Revista de Llengua i Dret*, núm. 40, p. 267-288.
- GAMISANS, M.; LÓPEZ, I.; OLIVELLA, E.; DE ROSSELLÓ, C. (1996). «L'ús de la llengua catalana: els escolars de 6è d'EGB del barri de Sant Andreu». Treball per a l'assignatura sociolingüística catalana. Professor: F. Xavier Vila i Moreno.
- JANÉS, J.; HUGUET, À.; CHIREAC, S. M. (2006). «Escolars d'origen immigrant a Catalunya: Una aproximació a llurs actituds envers el català i el castellà». Ponència llegida al Congrés *Immigration in Catalonia: History, Discourses, Representations*. Queen Mary, University of London, 6 i 7 de juliol.
- JIMÉNEZ, S. (1997). «L'escolarització dels nens africans: efectes socio-lingüístics». CUSC. Treball de curs per a l'assignatura sociolingüística. Professor: Albert Bastardas.

- MENA I CORTÉS, C.; SERRA I BONET, J.M.; VILA I MENDIBURU, I. (1994). *Catalanització escolar, tipologia lingüística de l'aula i ús de la llengua catalana*. ICE-Universitat de Barcelona; Departament de Psicologia, Universitat de Girona. Document no publicat.
- PRAT I SALVANS, I. (1997). «Sant Vicenç dels Horts: una realitat lingüística al límit de l'abisme». CUSC. Treball de curs de l'assignatura sociolingüística. Professor: Albert Bastardas.
- ROSSELLÓ I PERALTA, C. DE (2001). «Comportament lingüístic d'una classe de sisè de primària». Treball de curs de doctorat. Professor: Albert Bastardas, CUSC, 402.
- TORRES, J. (2003). «L'ús oral familiar a Catalunya». *Treballs de Sociolingüística Catalana*, núm. 17, p. 47-76.
- UNAMUNO, V. (1997). *Lenguas, identidades y escuela: etnografía de la acción comunicativa*. Universitat de Barcelona. Tesi doctoral.
- (2005). «L'entorn sociolingüístic i la construcció dels repertoris lingüístics de l'alumnat immigrant a Catalunya». *Noves SL* (primavera-estiu). <http://www6.gencat.net/llengcat/noves/hm05primavera-estiu/docs/unamuno.pdf>
- VIAL I RIUS, S.; CANAL, I. (2002). *Llengua i escola a l'ensenyament primari*. SEDEC. Document no publicat.
- VILA I MORENO, F. X. (1996). *When classes are over. Language Choice and Language Contact in Bilingual Education in Catalonia*. Vrije Universiteit Brussel [Tesi doctoral].
- (1997). «La noció de l'ús en la planificació lingüística de l'ensenyament». *Revista de Llengua i Dret*, núm. 27, p. 131-152.
- (2000). «Les polítiques lingüístiques als sistemes educatius dels territoris de llengua catalana». *Llengua i Dret*, núm. 34, p. 169-208.
- (2003). «Els usos lingüístics interpersonals no familiars a Catalunya. Estat de la qüestió a començament del segle XXI». *Treballs de Sociolingüística Catalana*, núm. 17, p. 77-158.
- VILA I MORENO, F. X.; VIAL I RIUS, S. (2000). *Informe «Escola i Ús». Les pràctiques lingüístiques de l'alumnat de 2n nivell de cicle superior d'educació primària de Catalunya en situacions quasi-espontànies*. Barcelona: Departament d'Ensenyament, Generalitat de Catalunya.
- VILA I MORENO, F. X.; GALINDO SOLÉ, M. (2006). «El sistema de conjunció en català en l'educació primària a Catalunya: impacte sobre els usos». *Treballs de Sociolingüística Catalana*, núm. 19.